

Розділ II. ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА

DOI: 10.33766/2524-0323.96.78-96

УДК 343.14: 343.98(477)

Бондар В. С., кандидат юридичних наук, доцент, декан факультету № 2 (підготовки фахівців для органів досудового розслідування) Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка (м. Северодонецьк, Україна)

e-mail: bondarlivd@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-1552-4555>

ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА ПРАВОЗАСТОСОВНОЇ ПРАКТИКИ (ВИСНОВОК СПЕЦІАЛІСТА)

У статті висвітлено питання вдосконалення кримінального процесуального законодавства та правозастосовної практики в контексті використання висновку спеціаліста як джерела доказів у кримінальних провадженнях щодо кримінальних проступків.

Автор ставив за мету виявлення змістовних і техніко-юридичних неузгодженостей нормативної регламентації використання висновку спеціаліста в кримінальних провадженнях щодо кримінальних проступків зокрема й інших – загальному (ординарному) та особливому – диференційованому порядку кримінального провадження щодо кримінальних проступків. Наведено практику використання та оцінки висновку спеціаліста судами, у тому числі ЄСПЛ. Запропоновані зміни та доповнення до КПК України, які регламентуватимуть порядок дослідження висновку спеціаліста в судовому розгляді в разі призначення розгляду в судовому засіданні з викликом учасників кримінального провадження.

Ключові слова: висновок спеціаліста, дослідження доказів, спеціаліст, кримінальний проступок, судовий розгляд, спрощене провадження.

Постановка проблеми. Цінність процесуальних доказів полягає в тому, що вони є основними засобами доказування існування/неіснування юридично значущих фактів й обставин, визначених предметом доказування в кримінальному провадженні, створюючи тим самим надійну основу для прийняття різноманітних процесуальних рішень.

Норми щодо кримінального провадження стосовно кримінальних проступків існують у Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України) [15] з 2012 р., водночас, лише з 1 липня 2020 р. вони набули чинності в трансформованому вигляді, порівняно з 2012 р.

Досягнення поставлених цілей даної новації забезпечується спрощенням процедури кримінального провадження, зокрема:

1) *спрощення досудового розслідування кримінальних проступків (дівання):* а) обмеження щодо застосування запобіжних заходів до осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального проступку (ст. 299 КПК), адже домашній арешт, застава або тримання під вартою під час дівання не застосовуються; б) обмеження у проведенні негласних слідчих (розшукових) дій, окрім передбачених частиною другою статті 264 та статтею 268 КПК

(ст. 300 КПК); в) скорочені (порівняно із досудовим слідством) строки розслідування кримінальних проступків, порівняно із розслідуванням злочинів (ст. 219, 301 КПК); г) особливий порядок досудового розслідування кримінальних проступків, що полягає в можливості прокурора скласти клопотання про розгляд обвинувального акту в спрощеному провадженні (за наявності письмової згоди підозрюваного та потерпілого) (ч.ч. 1, 2 ст. 302 КПК); г) розширення переліку процесуальних дій, проведення яких дозволяється до початку досудового розслідування. Так ч.3 ст. 214 КПК передбачено можливість до внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку, у тому числі отримання висновку спеціаліста і зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису;

2) *спрощення судового провадження щодо кримінальних проступків*: а) можливість (за клопотанням прокурора та згоди підозрюваного й потерпілого) розгляду обвинувального акта у спрощеному провадженні (ст.ст. 302, 382 КПК) без участі сторін кримінального провадження та дослідження доказів, що значно скорочує тривалість розгляду обвинувального акта (до п'яти днів з дня отримання обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку, а в разі затримання особи в порядку, передбаченому ч. 4 ст. 298-2 КПК – невідкладно); б) як впливає з системного тлумачення ч.3 ст. 314, ч.1 та ч.2 ст. 381 КПК суд розглядає обвинувальний акт щодо вчинення кримінального проступку без проведення судового розгляду в судовому засіданні за відсутності учасників судового провадження, якщо обвинувачений не оспорує встановлені під час дізнання обставини і згоден з розглядом обвинувального акта;

3) *особливості апеляційного оскарження судових рішень, ухвалених за результатами спрощеного провадження* (ч.1 ст. 394 КПК).

Результати аналізу зазначених особливостей порядку дізнання дозволяють стверджувати, що воно є диференційованою формою досудового розслідування, яка за своїм характером є прискороною [22, с. 48].

Відповідно до вищезазначених змін у КПК України, внесеними згідно із Законом України № 321-IX від 03.12.2019, який набрав чинності з 1 липня 2020 р., серед процесуальних джерел доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки введений «висновок спеціаліста» (ст. 298-1 КПК), що має відповідати вимогам висновку експерта (ст. 300 КПК), а повноваження спеціаліста в КПК були розширені наданням висновків (п.7 ч.4 ст. 71 КПК). Згідно із цією статтею, висновок спеціаліста в разі подальшої кваліфікації діяння як злочину на підставі ухвали слідчого судді, яка постановляється за клопотанням прокурора, також може визнаватися джерелом доказів.

Провідні українські криміналісти (Л. Ю. Ароцкер, В. Г. Гончаренко, А. В. Іщенко, В. П. Колмаков, М. В. Костицький, В. К. Лисиченко, Є. Д. Лук'янчиков, М. Я. Сегай, З. М. Соколовський, В. Ю. Шепітько, О. Р. Шляхов, В. В. Юсулов та ін.) завжди вважали інститут спеціальних знань основним каналом синтезу досягнень природничих, технічних та інших наук у кримінальне судочинство.

Намагання законодавця оптимізувати техніко-криміналістичне забезпечення даного диференційованого порядку кримінального провадження відповідним процесуальним інститутом спеціальних знань, з нашого погляду, можна вважати позитивним кроком.

Водночас, зважаючи на новизну відповідних процедур, можна спрогнозувати ті проблеми, які виникнуть при застосуванні відповідних положень КПК України [2, с. 113; 5; 6, с. 61-63]. З одного боку, проблемність питання використання висновку спеціаліста як

процесуального джерела доказів виникає з невдалої спроби законодавця поділити процес формування доказів на досудовий та судовий. З огляду на положення ст. 40-1, ч.1 ст. 84, 92 КПК України, до ряду суб'єктів отримання доказів входять дізнавач, слідчий і прокурор, що вказує на досудовий спосіб їх формування. Зважаючи на складну природу доказів, можна припустити, що їх процесуальні можливості є недостатніми для належної, позбавленої процесуального інтересу оцінки та перевірки доказів на предмет їх допустимості й належності. Положення п.3 ст. 93 КПК про те, що сторона захисту, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, збирають докази, має в більшості випадків декларативний характер.

Неузгодженість положень ч.2 ст. 23 та ст.ст. 40-1, 84, 92 КПК дає підстави для недостатньо обґрунтованого висновку про рівнозначність доказів, отриманих органами досудового розслідування і доказами, легалізованими за результатами дослідження в судовому порядку, що містить загрозу виникнення презумпції матеріалів досудового провадження та перетворення кримінального процесу в інквізиційний.

Крім того, вдосконалення кримінального процесуального законодавства, судова практика з питань участі спеціаліста в кримінальному провадженні не дозволяють однозначно сказати, що всі питання розглянуті та проблеми, які потребують свого вирішення в зазначеній області, є вичерпаними. Звернемо увагу на певні неузгодженості:

- в окремих випадках безпосередній об'єкт дослідження, наприклад, сліди біологічного походження, наркотичні засоби, їх аналоги або прекурсори, бойові припаси, відповідно до методики та в результаті застосування руйнівних методів дослідження може бути знищений (без резервування залишків з метою забезпечення перевірконого дослідження) або необоротно змінений в процесі дослідження (експерименту). У такому випадку щодо експерта законом передбачений обов'язок одержати дозвіл на дослідження від особи, яка його залучила (ст. 69 КПК): відповідно до п.7 розділу I Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби МВС України [9], якщо під час проведення судової експертизи або експертного дослідження об'єкт дослідження може бути пошкоджений або знищений, документ про призначення має містити дозвіл на його пошкодження або знищення, зміну стану чи властивостей. У разі відсутності такого дозволу, експерт, якому доручено виконання судової експертизи або експертного дослідження, заявляє клопотання експерта, яке разом із супровідним листом надсилається ініціатору. Згідно з п.18 розділу I Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби МВС України, вибір певних методик, методів дослідження, технічних засобів та визначення послідовності їх застосування належать до компетенції судового експерта. При тому спочатку судовий експерт повинен використати неруйнівні методи, і тільки в разі якщо в результаті їх застосування не досягнуто мети дослідження, застосовувати руйнівні методи відповідно до пункту 7 цього розділу. Для спеціаліста такого обов'язку та відповідного алгоритму не передбачено, тому, у разі коли під час дослідження об'єкт дослідження буде знищений або змінений, подальшу судову експертизу (комплекс експертиз) провести неможливо;

- відповідно до відомчих нормативних актів (Інструкція з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби МВС України, затверджена наказом МВС України від 17.07.2017 № 591), у державних спеціалізованих установах МВС, Мін'юсту, Міністерства охорони здоров'я, СБУ, які здійснюють судово-експертну діяльність, проведення досліджень з винесенням такого документа, як «Висновок

спеціаліста», не передбачено. Залежно від характеру звернення, за результатами виконання доручення суду, відповідно до вимог процесуального законодавства України та Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 року № 53/5 (із змінами), Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби МВС України, затвердженої наказом МВС України від 17.07.2017 № 591, складаються такі підсумкові документи: «Висновок експерта», «Висновок експертного дослідження», «Повідомлення про неможливість надання висновку» [9]. Таким чином, формальні підстави залучення співробітників указаних установ як спеціалістів для надання висновків відсутні;

- висновок спеціаліста – це думка, яка базується на його професійних компетенціях; спеціаліста за рівнем своєї професійної підготовки має бути не менш кваліфікованою об'язаною особою, аніж експерт, водночас, попри те, що завдяки спеціалістиві формується джерело доказів, жодних вимог щодо компетенції спеціаліста, крім володіння «спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів» (ст. 71 КПК), прийнятими змінами до КПК, не встановлено.

Також слід зазначити, що в практиці досудового розслідування кримінальних проваджень спеціалісти залучаються зі: співробітників державних судово-експертних підрозділів усіх рівнів та різної відомчої приналежності. З огляду на даний фактор, дуже важко розглядати спеціаліста як незалежного, позбавленого певного процесуального інтересу учасника кримінального провадження, здатного надати неупереджений висновок. Зокрема, у розділі II Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби МВС України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події, зазначено, що:

1) інспектори-криміналісти у своїй діяльності безпосередньо підпорядковані та підзвітні начальникові органу досудового розслідування;

2) інспектори-криміналісти зобов'язані виконувати усні та письмові доручення начальника органу досудового розслідування, його заступників, слідчих у встановлені строки та у визначеному законодавством порядку [10].

В Інструкції про участь співробітників та працівників Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України як спеціалістів у кримінальному провадженні зазначено, що спеціаліст залучається до участі в слідчих (розшукових) діях за рішенням слідчого судді, прокурора, слідчого, керівника органу досудового розслідування для вирішення питань, що потребують відповідних спеціальних знань та навичок (п.1, р. II). При проведенні оперативним підрозділом негласних слідчих (розшукових) дій залучення спеціаліста здійснюється за рішенням прокурора, слідчого (п.2, р. III) [11].

Наступна проблема стосується дослідження висновку спеціаліста під час судового провадження щодо кримінальних проступків у суді першої інстанції, адже судові дії щодо дослідження доказів не пристосовані під дослідження спеціальних джерел доказів, а порядок дослідження висновку спеціаліста взагалі не передбачений.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Введення в закон нового джерела доказів, рівноцінного висновку судового експерта, було цілком неочікуваним, непередбаченим з точки зору теорії доказів, судової експертизи та кримінального процесу. Мають рацію всі без винятку провідні процесуалісти та криміналісти, які піддали критиці нововведення закону дотепер: П. Є. Антонюк [1, с. 88-95], Г. П. Власова [4, с. 153-158], І. В. Гловюк [5; 6, с. 61-72], Р. М. Дударець [7, с. 141-145], А. В. Коваленко [13, с. 187-190],

Е. М. Компанець [14, с. 318-232], О. А. Лейба [16, с. 360-363], Є. Д. Лук'янчиков [17, с. 36-39], Є. Б. Сімакова-Єфремян [21, с. 110-120], Є. Ю. Свобода [1, с. 88-95], В. М. Трофименко [22], М. Г. Щербаковський [27, с. 52-63; 28, с. 43-51; 29, с. 356-358], М. Є. Шумило [25, с. 95-104; 26, с. 147-149] та ін. [2, с. 113-117; 24, с. 151]. Незгода з появою зазначеного джерела доказів базується на відсутності самостійного предмета висновку спеціаліста, що, власне, і підтверджується практикою, котра використовує допомогу спеціаліста в кримінальному провадженні.

Зокрема, результати проведеного автором аналізу судової практики свідчать про те, що висновок спеціаліста взагалі не використовується як джерело доказів у спрощених провадженнях щодо кримінальних проступків, передбачених, наприклад, чч. 1 та 2 ст. 125 КК України, ч. 1 ст. 185 КК України, ч. 1 ст. 190 КК України, ст. 286-1 КК України, ч. 1 ст. 309 КК України, ч. 1 ст. 310 КК України (узагальнено 120 вироків судів першої інстанції з Єдиного реєстру судових вироків протягом 2021 р.). У 85 вироків навіть за результатами спрощеного провадження вказувалися докази, на яких ґрунтується вирок, тобто суди вважали висновок судового експерта належним і допустимим доказом, а тому наводили в мотивувальній частині, тобто дослідження об'єктів та предметів, що складають слідову картину даних кримінальних проступків, здійснювалося в рамках судових експертиз відповідних видів та підвидів: експертизи наркотичних засобів, транспортно-трасологічної, судово-медичної, судово-товарознавчої експертиз, наприклад:

Винність обвинуваченого ОСОБА_1 підтверджується письмовими доказами, наданими прокурором та дослідженими судом, а саме: витягом з ЄРДР, із якого вбачається, що відомості про вчинення кримінального правопорушення внесено до ЄРДР 21.05.2020 року за № 12020230140000569, із правовою кваліфікацією за ч. 1 ст. 310 КК України; протоколом обшуку від 21.05.2020; відеозаписом до протоколу обшуку; висновком експерта № 1115-НР від 25.05.2020, відповідно до якого вилучені під час обшуку за місцем проживання обвинуваченого 10 рослин зеленого кольору є рослинами роду Конопля; висновком експерта № 1118-НР від 23.06.2020, відповідно до якого вилучені під час обшуку за місцем проживання обвинуваченого лампи накалювання містять на собі особливо небезпечну речовину РVP в кількості 0,00197 г, що в подальшому стало підставою для притягнення обвинуваченого до адміністративної відповідальності; висновком експерта № 1119-НР від 23.06.2020, відповідно до якого вилучені під час обшуку за місцем проживання обвинуваченого речовини червоно-коричневого кольору, які виявлені у вигляді нашарування на поверхнях наданих шприців, наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів не містять [3].

У 35 вироків факти нанесення легких тілесних ушкоджень, вартість викраденого майна, належність рослин до нарковмісних встановлювалися взагалі без використання відповідних спеціальних знань, презюмувалися й не оспорювалися учасниками судового провадження, що мало наслідком застосування скороченої процедури судового розгляду (ч. 2 ст. 382 КПК України).

Подібна практика, по-перше, збільшує розміри процесуальних витрат на проведення експертизи та процесуальних строків досудового провадження в даному диференційованому порядку, по-друге, призводить до неповноти доказової бази, вразливості позиції сторони обвинувачення.

Тому на сьогодні маємо зафіксувати проблемну ситуацію, коли, з одного боку, законодавцем встановлено прискорений порядок досудового розслідування та судового провадження кримінальних проступків, який не можна охарактеризувати як спрощений, через те що, окрім певних особливостей застосування запобіжних заходів та слідчих (розшукових) дій, істотних змін процесуальної форми не передбачено, тим більш не пе-

редбачено спрощення процесуального механізму гарантування прав і законних інтересів учасників кримінального провадження. З іншого боку, законом встановлено значно більш оперативний строк дізнання порівняно зі строком досудового слідства, що дозволяє характеризувати цю форму досудового розслідування саме як прискорену. Однак даний диференційований процесуальний порядок кримінального провадження, на відміну від загального (ординарного) порядку, не забезпечений належним чином відповідними формами спеціальних знань, орієнтованих на прискорене (оперативне) дослідження певних об'єктів, явищ і процесів.

Через це питання юридичної конструкції висновку спеціаліста як джерела доказів залишаються невирішеними в теорії кримінального процесу та підлягають подальшому науковому дослідженню із застосуванням нових наукових розвідок, а інститут спеціаліста в кримінальному процесі потребує вдосконалення з урахуванням сучасних потреб практики.

Формулювання цілей. Метою статті є виявлення змістовних і техніко-юридичних неузгодженостей нормативної регламентації використання висновку спеціаліста в кримінальних провадженнях щодо кримінальних проступків зокрема й інших – загальному (ординарному) та особливих – диференційованих порядках кримінального провадження. На підставі отриманих результатів дослідження запропонувати до порядку формування даного джерела доказів і застосування в кримінальному процесуальному доказуванні. Задля досягнення (мети) цілей у статті проаналізуємо:

- поняття та функції спеціаліста в кримінальному провадженні;
- проблеми, які виникають під час реалізації функцій спеціаліста в кримінальних провадженнях щодо кримінальних проступків під час дізнання та в суді першої інстанції.

Виклад основного матеріалу. Спеціаліст у кримінальному процесі є суб'єктом кримінальної процесуальної діяльності, володіє деякою процесуальною правосуб'єктністю, виконує на базі своїх професійних знань, умінь та компетенцій офіційну функцію допомоги й сприяння сторонам кримінального провадження та суду під їх керівництвом і контролем. З цього можна сформулювати висновок про те, що спеціаліста слід розглядати з позицій допоміжного значення в діяльності суб'єкта доказування [18, с. 216-222].

З огляду на те, що в КПК України не міститься дискреційний перелік слідчих (розшукових) дій, у процесі яких слідчий (дознавач), прокурор мають право використовувати допомогу спеціаліста, можна дійти висновку, що заборона на участь спеціаліста в будь-якій слідчій (розшуковій) дії законом не встановлена.

Відповідно до КПК України, спеціаліста можна залучати з метою:

а) надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, виготовлення графічних зображень, відбитків та зліпків, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду (ч. 2 ст. 71, ст.ст. 237, 240, 245, 357 КПК);

б) надання консультацій із питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок (ч. 1 ст. 71; ч. 1 ст. 360 КПК);

в) надання висновків з питань, що належать до сфери його знань, під час досудового розслідування кримінальних проступків, у тому числі у випадках, передбачених частиною третьою статті 214 КПК (п. 7 ч. 4 ст. 71 КПК, ч. 1 ст. 298-1 КПК, ч. 1 ст. 300 КПК);

г) виготовлення дублікатів документів (п. 4 ст. 99 КПК), копіювання інформації, що міститься в інформаційних (автоматизованих) системах, телекомунікаційних системах,

інформаційно-телекомунікаційних системах, їх невід'ємних частинах (п. 2 ст. 168 КПК);

г) дослідження інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів, що застосовувалися під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а також носіїв інформації та технічних засобів, за допомогою яких отримано інформацію (ст. 266 КПК);

г) з'ясування змісту відомостей, що містяться у звуко- і відеозаписах (п. 3 ст. 359 КПК);

в) надання письмових пояснень (п. 2 ч. 2 ст. 105 КПК) щодо особливостей виявлення та фіксації слідів, особливостей особи допитуваного і його поведінки тощо. Такі роз'яснення можуть сприяти обґрунтуванню процесуальних рішень щодо подальших судово-експертних досліджень, проведенню процесуальних дій;

г) надання усних консультацій чи письмових роз'яснень під час дослідження доказів у суді (з'ясування змісту відомостей, що містяться у звуко- і відеозаписах, дослідження речових доказів та документів) (ст. ст. 357, 358, 359, 360 КПК).

Відповідно, способами/формами фіксації участі спеціаліста в кримінальному провадженні є:

- письмові пояснення як додаток до протоколу слідчої (розшукової) дії (п. 2 ч. 2 ст. 105 КПК);

- заяви, які заносяться до протоколу (ч. 4 ст. 237 КПК);

- зауваження до протоколу (п. 4 ч. 4 ст. 71 КПК);

- усні консультації/письмові роз'яснення спеціаліста під час дослідження доказів у суді (ч. 1 ст. 360 КПК);

- висновок спеціаліста (ст. 298-1 КПК).

У науці кримінального процесу [26, с. 147-149] напрацьовані загальні критерії допустимості спрощення процесуальної форми, до яких відносять:

1) недопустимість утворення проваджень, що суперечать меті кримінального процесу;

2) заборона погіршення процесуального статусу учасників кримінального провадження або гарантій їх забезпечення, за винятком випадків, коли учасник провадження добровільно відмовляється від наданих законом йому прав (наприклад, відповідно до ч. 2 ст. 381 КПК України, суд розглядає обвинувальний акт щодо вчинення кримінального проступку без проведення судового розгляду в судовому засіданні за відсутності учасників судового провадження, якщо обвинувачений не оспорує встановлені під час дізнання обставини і згоден з розглядом обвинувального акта [15]);

3) спрощення судової процедури допускається лише при проведенні повноцінного досудового провадження;

4) відповідність кримінальної процесуальної форми вимогам єдності і єдиним принципам, закріпленим у п. 1 ст. 7 КПК;

5) заборона обмеження права особи на судовий захист, включаючи доступ до судових процедур;

6) заборона застосування спрощеної процедури щодо кримінальних проваджень про тяжкі чи особливо тяжкі злочини;

7) застосування спрощеного порядку лише за ініціативою або за згодою зацікавлених учасників, якщо вони не суперечать важливим публічним інтересам (відповідно до ч. 2 ст. 302 КПК України слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язаний роз'яснити підозрюваному, потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, зміст встановлених досудовим розслідуванням обставин, а також те, що в разі

надання згоди на розгляд обвинувального акта в спрощеному порядку вони будуть пов'язані з правом оскаржувати вирок в апеляційному порядку з підстав розгляду провадження за відсутності учасників судового провадження, недослідження доказів у судовому засіданні або з метою оспорити встановлені досудовим розслідуванням обставини. Крім того, слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язаний впевнитися в добровільності згоди підозрюваного, потерпілого та представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, на розгляд обвинувального акта у спрощеному провадженні [15];

8) 8) обов'язок законодавця встановлювати у прискорених і спрощених провадженнях додаткові гарантії як компенсаторні механізми забезпечення прав і свобод учасників кримінального провадження.

Для реалізації заявленої мети нашої статті замислимося над питанням про те, чи відповідає відповідний процесуальний порядок досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проступків зазначеним критеріям.

По-перше, розширення у ст. 298-1 КПК України процесуальних джерел доказів у порівнянні з ч. 2 ст. 84 КПК України не повністю узгоджується з доктринальними положеннями кримінального процесуального закону щодо видів доказів у кримінальному провадженні та в результаті призводить до дублювання зі змістом ст. 99 КПК України, а також надає можливість процесуальних дій, направлених на збирання доказів до внесення даних до ЄРДР (ч. 3 ст. 214 КПК України).

Відкритим питанням залишається й те, коли саме дозволяється проводити процесуальні дії, перелічені у ч. 3 ст. 214 КПК. З одного боку, розташування у ч. 3 ст. 214 КПК та використана в ст. 300 КПК конструкція свідчать на користь етапу кримінального провадження до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. З іншого боку, повноваження, яким, відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 40-1 КПК, наділений дізнавач, не містить темпорального обмеження щодо його реалізації, з чого цілком логічно випливає припущення про наявність можливості проведення таких процесуальних дій не лише до, але й після початку дізнання. Порядок реалізації даного повноваження врегульовано спеціальними положеннями розділу III процесуального закону, серед яких і норма про процесуальні дії, які можна проводити до початку дізнання. Тому ч. 3 ст. 214 КПК варто розуміти як таку, що містить перелік процесуальних дій, проведення яких допускається лише до початку дізнання. Здійснення ж їх після такого призводить до виникнення конкуренції між отриманням висновку спеціаліста та залученням експерта, що крізь призму принципу правової визначеності виглядає неприйнятним.

М. Є. Шумило слушно зазначив, що процесуальне регулювання дізнання здійснюється, так би мовити, у «змішаному» режимі: відповідно до ч. 2 ст. 298 КПК, досудове розслідування кримінальних проступків (дізнання) здійснюється згідно із загальними правилами досудового розслідування, передбаченими КПК, з урахуванням положень глави 25 КПК [26, с. 147-149]. Використання терміна «правила досудового розслідування», замість визначення/ формулювання «положення досудового розслідування», свідчить про те, що свою чинність у контексті дізнання зберігають не лише статті глави 19 КПК «Загальні положення досудового розслідування», а й увесь масив норм, спрямованих на врегулювання досудового розслідування, тобто однойменного розділу III КПК.

Як роз'яснив ВССУ в Інформаційному листі № 223-1446/0/4-12 від 05.10.2012 «Про деякі питання порядку здійснення судового розгляду в судовому провадженні у першій інстанції відповідно до Кримінального процесуального кодексу України», обсяг доказів, які досліджуватимуться, та порядок їх дослідження (послідовність) визначаються ухва-

лою суду і за необхідності може бути змінено. Зокрема, необхідність зміни обсягу дослідження доказів може бути зумовлена визнанням доказу очевидно недопустимим, появою нових доказів (наприклад, коли при дослідженні обставин справи та перевірки їх доказами суд дійде висновку про необхідність проведення судової експертизи) тощо.

Наскільки застосовне це правило до провадження щодо проступків? Адже стаття 298-1 передбачає, що процесуальними джерелами доказів у кримінальному провадженні про кримінальні проступки, крім визначених статтею 84 цього Кодексу, також є пояснення осіб, результати медичного освідчування, висновки спеціаліста, показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функцію фото- і кінозйомки, відеозапису чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису. Одним із критеріїв допустимості доказів є належна процедура збирання. КПК України не прописує процедуру збирання цих джерел (хоча передбачає, що ці дії можуть бути проведені до внесення відомостей до ЄРДР). Отже, механізм заперечення допустимості цих доказів стороною захисту відсутній.

По-друге, відповідно до ст.ст. 302, 381 КПК України, умовами застосування спрощеного провадження в суді першої інстанції є такі положення:

- досудовим розслідуванням встановлено всі обставини вчинення кримінального проступку;

- підозрюваний беззаперечно визнав свою винуватість, не оспорує встановлені досудовим розслідуванням обставини кримінального проступку та згоден з розглядом обвинувального акту за його відсутності;

- під час досудового розслідування підозрюваний був представлений захисником;

- письмова заява підозрюваного має бути складена в присутності захисника;

- письмова заява підозрюваного повинна містити відомості щодо беззаперечного визнання винуватості, згоди із встановленими досудовим розслідуванням обставинами, ознайомлення з обмеженням права апеляційного оскарження та згоди з розглядом обвинувального акту у спрощеному провадженні;

- письмова заява потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, має містити відомості згоди із встановленими досудовим розслідуванням обставинами, ознайомлення з обмеженням права апеляційного оскарження та згоди з розглядом обвинувального акту у спрощеному провадженні¹;

- потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, не заперечують проти розгляду обвинувального акту у спрощеному провадженні.

Водночас, на думку І. В. Гловюк, стосовно проступків можлива не лише спрощена судова процедура [6, с. 61-72]. Відповідно, серед порядків судового провадження в суді першої інстанції щодо кримінальних проступків можна назвати:

- 1) без проведення судового розгляду в судовому засіданні за відсутності учасників судового провадження); окрему проблему складає відсутність у параграфі 1 глави 30 КПК України вказівки на клопотання прокурора;

- 2) розгляд у судовому засіданні обвинувального акту щодо вчинення кримінального проступку з викликом учасників кримінального провадження (який, відповідно до ст. 382 КПК України, теж розглядається як спрощене провадження, хоча його законодавче тлумачення як спрощеного викликає сумніви);

- 3) загальний порядок (коли обвинувальний акт надійшов без клопотання проку-

¹ На жаль, попри те що заява підозрюваного має бути складена в присутності захисника, вказівки на те, що якимось чином має бути з'ясована думка самого захисника, у КПК немає.

рора про його розгляд у спрощеному порядку без проведення судового розгляду в судовому засіданні та відсутні письмові заяви підозрюваного, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження);

4) загальний порядок із застосуванням ч. 3 ст. 349 КПК України.

Суд має право призначити розгляд у судовому засіданні обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку та викликати для участі в ньому учасників кримінального провадження, якщо визнає це за необхідним. Хоча КПК України і не передбачає цього, але в учасників судового провадження, без сумніву, залишається право заявити про це клопотання. У такому випадку застосовується загальна процедура судового розгляду. Зупинимось на питаннях, пов'язаних із дослідженням доказів.

Інші, крім позначених, проблеми полягають у тому, що:

- порядок дослідження результатів висновку спеціаліста, показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функцію фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису, не регламентовано. Можна припустити, що застосовуватиметься аналогія дослідження звуко- і відеозаписів – для показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функцію фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису, а також дослідження документів – для результатів медичного освідчування;

- незрозумілий порядок дослідження висновку спеціаліста. Стаття 360 КПК України передбачає, що під час дослідження доказів суд має право скористатися усними консультаціями або письмовими роз'ясненнями спеціаліста, наданими на підставі його спеціальних знань. Спеціалістові можуть бути поставлені питання щодо суті наданих усних консультацій чи письмових роз'яснень. Першою ставить запитання особа, за клопотанням якої залучено спеціаліста, а потім інші особи, які беруть участь у кримінальному провадженні. Головуючий у судовому засіданні має право ставити спеціалістові запитання в будь-який час дослідження доказів. Проте в цій статті не йдеться про висновки спеціаліста. Тому в межах якої процесуальної дії суд проводитиме такі дослідження (за ст. 360 або ст. 358 – дослідження документів), залишається відкритим (адже в межах дослідження документів теж можуть задаватися питання спеціалісту), а висновки спеціаліста, через те що він має відповідати вимогам до висновку експерта, слід досліджувати в порядку дослідження висновку експерта. Проте слід пам'ятати про певну особливість: спеціаліст не може бути допитаний з метою роз'яснення висновку.

Отже, нормативна регламентація судового провадження щодо проступків у суді першої інстанції у разі відмови від спрощеного провадження однозначно викликатиме проблеми на практиці, що слід враховувати адвокатам при здійсненні захисту та здійсненні представництва потерпілого в кримінальному провадженні.

На жаль, у Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 року окремі його положення не повною мірою відповідають вищезазначеним допустимим критеріям спрощення кримінальної процесуальної форми.

Таким чином, на поставлене питання можемо надати негативну відповідь.

З іншого боку, можемо стверджувати, що законодавець частково відмовився від суворой процесуальної форми збирання всіх доказів, що є, безперечно, прогресивним кроком. Утворені штучні формальності не можуть бути перешкодою у встановленні фактів і обставин, що входять до предмету доказування (ст.ст. 91, 178, 485 КПК). Головне – гарантувати дотримання прав і свобод людини. Докази можуть бути такими, якщо

вони отримані незабороненими способами. Наприклад, виготовлення спеціалістами додатків до протоколів слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій не суперечить чинному КПК України, адже оформлені в такий спосіб відомості сприйматимуться судом як частина змісту протоколів процесуальних дій, які, згідно зі ст. 99 КПК України, є документами, а отже, джерелом доказів.

Стосовно оцінки висновку спеціаліста, слід зробити посилення на практику ЄСПЛ, який у справі «Пічугін проти Росії» [20] висловив таку позицію: «Відмова національних судів визнавати висновки, підготовлені спеціалістами в якості доказів, порушує принцип рівності сторін. У рішенні констатовано порушення п.1 і пп.(d) п. 3 ст. 6 Конвенції у зв'язку з несправедливим дослідженням доказів». Застосування наведеного рішення має універсальне значення для всіх учасників кримінального провадження та посилить їх позиції.

Зазначене ставить перед законодавцем завдання унормувати надійні гарантії доступності доказів і перевірки у форматі змагального судового розгляду та слугує додатковим аргументом на користь використання такого джерела доказів, як висновок спеціаліста.

Висновки. З огляду на викладене вище, можна підсумувати:

1. Проведене дослідження, у тому числі й результати аналізу чинного законодавства, дозволили сформулювати висновок про юридичну невизначеність порядку формування (відповідно до двоступеневої процедури формування доказів на досудову і судову) та використання сторонами кримінального провадження та судом висновку спеціаліста як джерела доказів як на законодавчому, так і на відомчому нормативно-правовому рівні, що впливає на практику його застосування.

2. Використання висновку спеціаліста як доказу є необхідною умовою для підвищення ефективності досудового розслідування та спрощеного провадження в суді першої інстанції щодо кримінальних проступків.

3. Сутність наших пропозицій полягає в таких альтернативних шляхах розв'язання проблеми:

внесення змін до КПК України, передбачивши на стадії дізнання проведення експертизи, що оформлюється «висновком експерта», а не «висновком спеціаліста». Через це, з метою дотримання принципу процесуальної економії, термін виконання таких досліджень має відповідати визначеним процесуальним строкам досудового розслідування кримінальних проступків:

а) внесення до норм КПК України таких змін:

- у підпункті 3) частини 3 ст. 214 КПК після формулювання «отримано висновок» слово «спеціаліста» замінити на «експерта»;

- у підпункті 3) частини 3 ст. 219 КПК, виклавши його в такій редакції: «3) протягом одного місяця – у разі повідомлення особи про підозру у вчиненні кримінального проступку, якщо дізнавач або прокурор звернувся до експерта для проведення експертизи із дотриманням правил, передбачених цим Кодексом, або особою заявлено клопотання про проведення експертизи у випадку, передбаченому частиною другою статті 298-4 цього Кодексу»;

- у ч. 1 статті 298-1 виключити слова «висновок спеціаліста»;

- ч. 2 ст. 298-4 викласти в такій редакції: «... 2. Однотимчасно із врученням повідомлення про підозру особа інформується про результати медичного освідчування за його наявності. У разі незгоди з результатами медичного освідчування або висновком спеціаліста особа протягом сорока восьми годин має право звернутися до дізнавача або прокурора з клопотанням про проведення експертизи. У такому разі дізнавач або прокурор

має право звернутися до експерта для проведення експертизи із дотриманням правил, передбачених цим Кодексом»;

- у ч. 1 ст. 300 КПК після формулювання «проводити медичне освідування, отримувати» слова «висновок спеціаліста» замінити на «висновок експерта», а після них та коми виключити слова «що має відповідати вимогам до висновку експерта».

б) оптимізація змістовного наповнення дослідницької частини висновку експерта [12, с. 126-128; 19, с. 127-137], формалізація, обмеження його обсягу певними розумними рамками за рахунок надмірно деталізованих описань, наукових і технічних викладок, з диференціацією залежно від особливостей кожного виду судових експертиз та можливістю доступу суду та учасників процесу (у разі необхідності) на вимогу суду до матеріалів, які відображають хід проведення експертного дослідження та його результатів (фотоілюстративних таблиць, таблиць-розробок, матеріалів випробувань тощо). Така оптимізація дозволить суттєво пришвидшити виконання окремих видів судово-експертних досліджень у рамках процесуальних строків, передбачених для скороченої форми досудового розслідування кримінальних проступків;

- *внесення змін у КПК України, котрі дозволять розглядати висновок спеціаліста як юридичну конструкцію, що включає відповідні структуровані сегменти:*

а) судово-інтерпретаційний. Як було зазначено вище, КПК України передбачив двоступеневу процедуру формування доказів на досудову і судову. Згідно з ч. 1 ст. 82 КПК, фактичні дані можуть визнаватися доказами слідчим і прокурором у стадії досудового розслідування. Водночас, у ч. 2 ст. 23 КПК зазначається, що «не можуть бути визнані доказами відомості, що містяться в показаннях, речах і документах, які не були предметом безпосереднього дослідження суду». Через те докази, сформовані слідчим та прокурором у ординарному порядку кримінального провадження, не придатні для вирішення питання винуватості особи у вчиненні кримінального правопорушення, тому що потребують дослідження в умовах судового розгляду за участю сторін і суду. Водночас, відповідно до ч. 3 ст. 349 КПК України, суд має право, якщо проти цього не заперечують учасники судового провадження, визнати недоцільним дослідження доказів щодо тих обставин, які ніким не оспорується. Однак у будь-якому випадку суд має з'ясувати правильність розуміння зазначеними особами змісту цих обставин, встановити відсутність сумнівів у добровільності їх позиції, а також роз'яснити їм, що в такому випадку вони будуть позбавлені права оскаржити ці обставини в апеляційному порядку.

У диференційованому порядку кримінального провадження щодо кримінальних проступків процедура формування доказів дещо інша. Так, відповідно до ч. 2 ст. 382 КПК України, у вирокі суду за результатами спрощеного провадження, замість доказів на підтвердження встановлених судом обставин, зазначаються встановлені органом досудового розслідування обставини, які не оспоруються учасниками судового провадження. Але це стосується випадків, коли обвинувачений не оспорує встановлені під час дізнання обставини і згоден з розглядом обвинувального акта. Отже, суд, діючи відповідно до вимог чч. 1, 2 ст. 17, ст. 369-371, 374, ч.3 ст. 381, ч.2 ст. 382 КПК України, має перевірити обставини, які встановлені органом досудового розслідування та які не оспоруються учасниками судового провадження. У випадку незгоди обвинуваченого з встановленими під час дізнання обставинами застосовуються такі порядки судового провадження в суді першої інстанції щодо кримінальних проступків:

- розгляд у судовому засіданні обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку з викликом учасників кримінального провадження;

- загальний порядок (коли обвинувальний акт надійшов без клопотання прокурора про його розгляд у спрощеному порядку без проведення судового розгляду в судовому засіданні та відсутні письмові заяви підозрюваного, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження);

- загальний порядок із застосуванням ч. 2 ст. 349 КПК України;

б) фактовстановлюючий. За результатами судового засідання (інтерпретації) судом визнається судовий доказ як юридично значуще знання, придатне з позиції достовірності, належності та допустимості підтверджувати чи спростовувати обставини, що підлягають доказуванню.

З метою унормування окреслених проблемних питань, можна запропонувати змінену редакцію ч. 3 ст. 382 КПК України:

«Суд має призначити розгляд у судовому засіданні обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку та викликати для участі в ньому учасників кримінального провадження, якщо визнає це за необхідне.

У такому випадку дослідження висновку спеціаліста проводиться в порядку, визначеному для дослідження висновку судового експерта».

Існують й інші пропозиції щодо вдосконалення інституту спеціаліста в кримінальному провадженні. Водночас умови для їх реалізації ще не склалися, з огляду на необхідність внесення змін та доповнень до інших інститутів та з метою наближення вітчизняного кримінального процесу до стандартів правосуддя континентальної Європи.

Тож погодимося з професором Є. Д. Лук'янчиковим у тому, що подальші дослідження, узагальнення та розробка пропозицій щодо вдосконалення форм використання спеціальних знань під час дізнання є актуальним завданням [17, с. 39].

Використані джерела:

1. Антонюк П. Є., Свобода Є. Ю., Михальчук Т. В. Висновок спеціаліста як джерело доказів у кримінальному провадженні: аналіз процесуальної спроможності. *Криміналістика і судова експертиза*. Вип. 66. 2021. С. 88-95.

2. Бондар В. С. Питання вдосконалення законодавства та правозастосовної практики (висновок спеціаліста). *Проблеми досудового розслідування в сучасних умовах: правові та організаційні аспекти*. міжн. наук.-практ. конф., м. Одеса, 29 квітня 2021 р. Одеса : ОДУВ, 2021. С. 113-117.

3. Вирок Генічеського районного суду Херсонської області (справа № 653/2165/20). URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94616755>. (дата звернення: 10.11.2021)

4. Власова Г. П. Співвідношення кримінальних процесуальних проваджень та диференціації кримінальних процесуальних форм. *Науково-інформаційний вісник. Право*. 2015. № 11. С. 153-158.

5. Гловюк Ірина. Судове провадження щодо кримінальних проступків: чи справляється очікування. URL : <https://unba.org.ua/publications/5741-sudove-provadhennya-sho-do-kriminalnih-prostupkiv-chi-spravdyat-sya-ochikuvannya>. (дата звернення: 10.11.20 21).

6. Гловюк І. Судове провадження щодо кримінальних проступків у суді першої інстанції: теорія і практика. *Право України*. 2021. № 3. С. 61-72.

7. Дударець Р. М. Актуальні питання законодавчої реалізації отримання висновку спеціаліста під час досудового розслідування кримінальних проступків. *Актуальні питання теорії та практики досудового розслідування кримінальних проступків*: матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 14 листоп. 2019 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 141-145.

8. Задоя К. П. Спростене провадження щодо кримінальних проступків за Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року та законодавством європейських держав. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 29-39.

9. Інструкція з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби МВС України: затверджена наказом МВС України від 17.07.2017 № 591. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1024-17#Text>. (дата звернення: 10.11.2021).

10. Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події: затверджена наказом МВС України від 03.11.2015 № 1339. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15#Text>. (дата звернення: 10.11.2021).

11. Інструкція про участь співробітників та працівників Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України як спеціалістів в кримінальному провадженні: затверджена наказом Центрального управління Служби безпеки України від 19.03.2016 № 138. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0564-16#Text>. (дата звернення: 10.11.2021).

12. Каркоцький І. О., Гій Т. О. Актуальні напрямки оптимізації структури і змісту висновку експерта. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з нагоди 85-річчя доктора юридичних наук, професора Ніни Іванівни Клименко (м. Київ, 27 лютого 2018 року)*. Київ-Маріуполь, 2018. С. 126-128.

13. Коваленко А. В. Висновок спеціаліста як нове процесуальне джерело доказів у кримінальному провадженні (проблеми та перспективи). *Актуальні питання розвитку права та законодавства: наукові дискусії* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 18-19 грудня 2020 р. Львів : Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2020. Ч. 2. С. 187-190.

14. Компанець С. М. Участь спеціаліста у кримінальному провадженні про порушення прав інтелектуальної власності. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 2. С. 318-323.

15. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>. (дата звернення: 15.11.2021).

16. Лейба О. А. До питання досконалості нормативної регламентації досудового розслідування кримінальних проступків. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 1. 2021. С. 360-363.

17. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є. Висновок спеціаліста в системі засобів перевірки інформації про кримінальні проступки. *Проблеми теорії та практики кримінального провадження* : матеріали круглого столу (м. Харків, 17 червня 2021 р.) / редкол.: В. В. Сокуренько (голова), Л. В. Могілевський, М. Г. Щербаковський. Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2021. С. 36-39.

18. Морозов Д. А., Бондар В. С. Використання спеціальних знань під час проведення окремих слідчих (розшукових) ді у розслідуванні незаконного посіву або вирощування снотворного маку чи конопель. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. Вип. 1/2 (33/34). 2017. С. 216-222.

19. Полтавський А. О. Щодо необхідності унормування дефініції «докладність опису досліджень у висновку експерта». *Криміналістика і судова експертиза*. 2021. Вип. 66. С. 127-137.

20. Рішення ЄСПЛ у справі «Пічугін проти Росії» (Pichugin v. Russia), № 38623/03, п. 199, 23 жовтня 2012 року; і, *mutatis mutandis* (з відповідними змінами). URL : <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%20/>. (дата звернення: 10.11.2021).

21. Сімакова-Єфремян Е. Б. До питання про введення у кримінальне процесуальне законодавство поняття «висновок спеціаліста». *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2019. № 20. С. 110-120.

22. Трофименко В. М. Теоретичні та правові основи диференціації кримінального процесу України : дис. докт. юрид. наук. Харків: 2017. 437 с.

23. Федотова Г. В. Вплив принципу процесуальної економії на досудове розслідування кримінальних проступків. *Актуальні питання теорії та практики досудового розслідування кримінальних проступків*: матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 14 листоп. 2019 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 141-145.

24. Черненко А. П., Шиян А. Г. Висновок спеціаліста як процесуальне джерело доказів у кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування* : матеріали науково-практичного семінару (ЛДУВС, 29.05.2020). С. 149-152.

25. Шумило М. Є. Поняття доказів у кримінальному процесі: пролегомени до розуміння «невловного» феномену доказового права. *Вісник кримінального судочинства*. 20 15. № 3. С. 95-104.

26. Шумило М. О. Критерії спрощення процесуальної форми в кримінальних провадженнях. *Актуальні питання теорії та практики досудового розслідування кримінальних проступків*: матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 14 листоп. 2019 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 147-149.

27. Щербаковский М. Г. Рецензия заключения судебного эксперта и письменное разъяснение специалиста: сходство и различие. *Криміналістика і судова експертиза*. 2020. Вип. 65. С. 52-63. DOI : <https://doi.org/10.33994/kndise.2020.65.05>.

28. Щербаковский М. Г. Консультативна функція спеціаліста у кримінальному провадженні. *Криміналістика і судова експертиза*. 2017. Вип. 62. С. 43-51. URL : <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/4996>.

29. Щербаковский М. Г. Проблеми використання висновку спеціаліста під час розслідування кримінальних проступків щодо дітей. *Актуальні проблеми досудового розслідування та судового розгляду злочинів проти статеві свободи та статеві недоторканості дітей, шляхи їх вирішення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 19 черв. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський, В. В. Корольчук]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 356-358.

References:

1. Antoniuk, P. Ye., Svoboda, Ye. Yu., Mykhalchuk, T. V. (2021) Vysnovok spetsialista yak dzherelo dokaziv u kryminalnomu provadzhenni: analiz protsesualnoi spromozhnosti. *Kryminalistyka i sudova ekspertyza -Forensic and forensics*, 66, 88-95. [in Ukrainian].

2. Bondar, V. S. (2021) Pytannia vdoskonalennia zakonodavstva ta pravozastosovnoi praktyky (vysnovok spetsialista). *Problemy dosudovoho rozsliduvannia v suchasnykh umovakh: pravovi ta orhanizatsiini aspekty: nizhn. nauk.-prakt. konf., m. Odesa, 29 kvitnia 2021 r. - Problems pre-trial investigation in the present conditions, legal and organizational aspects : Int. sciences. pract. conf., m. Odesa, April 29, 2021*. Odesa : ODUV, 2021. S. 113-117. [in Ukrainian].

3. Vyrook Henicheskoho raionnoho sudu Khersonskoi oblasti (sprava № 653/2165/20). N. d. N. p. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94616755>. [in Ukrainian].

4. Vlasova, H. P. (2015) Spivvidnoshennia kryminalnykh protsesualnykh provadzhen ta dyferentsiatsii kryminalnykh protsesualnykh form. *Naukovo-informatsiinyi visnyk. Pravo – Rese arch Newsletter. Right*, 11, 153-158. [in Ukrainian].

5. Hloviuk, Iryna (N. d.) Sudove provadzhennia shchodo kryminalnykh prostupkiv: chy spravdiatsia ochikuvannia. N. p. URL : <https://unba.org.ua/publications/5741-sudove-provadhennya-shodo-kriminal-nih-prostupkiv-chi-spravdyat-sya-ochikuvannya>. [in Ukrainian].

6. Hloviuk, I. (2021) Sudove provadzhennia shchodo kryminalnykh prostupkiv u sudu pershoi instantsii: teoriia i praktyka. *Pravo Ukrainy - Right Ukraine*, 3, 61-72. [in Ukrainian].

7. Dudarets, R. M. (2019) Aktualni pytannia zakonodavchoi realizatsii otrymannia vynosku spetsialista pid chas dosudovoho rozsliduvannia kryminalnykh prostupkiv. *Aktualni pytannia teorii ta praktyky dosudovoho rozsliduvannia kryminalnykh prostupkiv: materialy mizhvidom. nauk.-prakt. kruhloho stolu (Kyiv, 14 lystop. 2019 r.) - Current issues of theory and practice of pre-trial investigation of criminal offenses materials mizhvidom. Sciences. Pract. Round Table (Kyiv, Nov. 14. 2019)* V. V. Cherniei, S. D. Husariev, S. S. Cherniavskiy (Eds.) et al. Kyiv : Nats. akad. vnutr. sprav, 141-145. [in Ukrainian].

8. Zadoia, K. P. (2015) Sproshchene provadzhennia shchodo kryminalnykh prostupkiv za Kryminalnym protsesualnym kodeksom Ukrainy 2012 roku ta zakonodavstvom yevropeisk ykh derzhav. *Visnyk kryminalnoho sudochynstva -Journal of Criminal Justice*, 1, 29-39. [in Ukrainian].

9. Instruktsiia z orhanizatsii provedennia ta oformlennia ekspertnykh provadzhen u pidrozdilakh Ekspertnoi sluzhby MVS Ukrainy: zatverdzhena nakazom MVS Ukrainy vid 17.07.2017 № 591. (2017) N. p. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1024-17#Text>. [in Ukrainian].

10. Instruktsiia pro poriadok zaluchennia pratsivnykiv orhaniv dosudovoho roz sliduvannia politsii ta Ekspertnoi sluzhby Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy yak spe tsialistiv dlia uchasti v provedenni ohliadu mistsia podii: zatverdzhena nakazom MVS Ukrainy vid 03.11.2015 № 1339. (2015) N. p. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15#Text>. [in Ukrainian].

11. Instruktsiia pro uchast spivrobitnykiv ta pratsivnykiv Ukrainського naukovo-doslidnoho instytutu spetsialnoi tekhniky ta sudovykh ekspertyz Sluzhby bezpeky Ukrainy yak spetsialistiv v kryminalnomu provadzhenni: zatverdzhena nakazom Tsentralnoho upravlinnia Sluzhby bezpeky Ukrainy vid 19.03.2016. № 138. (2016) N. p. URL : <https://zakon.ra da.gov.ua/laws/show/z0564-16#Text>. [in Ukrainian].

12. Karkotskyi, I. O., Hii, T. O. (2018) Aktualni napriamky optymizatsii struktury i zmistu vynosku eksperta. *Teoriia i praktyka sudovoї ekspertyzy i kryminalistyky: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii z nahody 85-richchia doktora yurydychnykh nauk, profesora Niny Ivanivny Khymenko (m. Kyiv, 27 liutoho 2018 roku) - Theory and practice of forensic examination and forensic materials Ukrainian scientific-practical conference dedicated to the 85th anniversary of Doctor of Law, Professor Nina Ivanovna Klimenko (m. Kyiv, February 27, 2018)*. Kyiv-Mariupol, 126-128. [in Ukrainian].

13. Kovalenko, A. V. (2020) Vysnovok spetsialista yak nove protsesualne dzherelo dokaziv u kryminalnomu provadzhenni (problemy ta perspektyvy). *Aktualni pytannia rozvytku prava ta zakonodavstva: naukovi dyskusii : materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, m. Lviv, 18-19 hrudnia 2020 r.- Recent issues of law and legislation, scientific debate: Proceedings of the*

International Scientific Conference, m. Lviv, 18-19 December 2020. Lviv : Zakhidnoukrainska orh-anizatsiia «Tsentr pravnychkh initsiatyv», part. 2, 187-190. [in Ukrainian].

14. Kompanets, Ye. M. (2020) Uchast spetsialista u kryminalnomu provadzheni pro porushennia prav intelektualnoi vlasnosti. *Chasopys Kyivskoho uniwersytetu prava - Journal of Kiev University of Law*, 2, 318-323. [in Ukrainian].

15. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 13 kvitnia 2012 r. № 4651-VI. (2012) N. p. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>. [in Ukrainian].

16. Leiba, O. A. (2021) Do pytannia doskonalosti normatyvnoi rehlementatsii dosudovo rozsliduvannia kryminalnykh prostupkiv. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal - The legal scientific electronic journal*, 1, 360-363. [in Ukrainian].

17. Luk'ianchuk, Ye. D., Luk'ianchuk, B. Ye. Vysnovok spetsialista v systemi zasobiv perevirky informatsii pro kryminalni prostupky. *Problemy teorii ta praktyky kryminalnoho provadzhenia : materialy kruhloho stolu (m. Kharkiv, 17 chernonia 2021 r.) - Theory and practice of criminal proceedings: roundtable (c. Kharkiv, June 17, 2021)* V. V. Sokurenko (Ed.), L. V. Mohilevskiy, M. H. Shcherbakovskiy (Eds.). Kharkiv : Kharkivskiy natsionalnyi universytet vnutrishnikh sprav, 36-39. [in Ukrainian].

18. Morozov, D. A., Bondar, V. S. (2017) Vykorystannia spetsialnykh znan pid chas provedennia okremnykh slidchyykh (rozshukovykh) di u rozsliduvanni nezakonnoho posivu abo vyroshchuvannia snotvornoho maku chy konopel. *Visnyk NTUU «KPI». Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo - Vestnik NTU "KPI". Politology. Sociology. Right, issue 1/2 (33/34)*, 216-222. [in Ukrainian].

19. Poltavskiy, A. O. (2021) Shchodo neobkhidnosti unormuvannia definitsii «dokla dnist opysu doslidzhen u vysnovku eksperta». *Kryminalistyka i sudova ekspertyza - Forensic and forensics, issue 66*, 127-137. [in Ukrainian].

20. Rishennia YeSPL u spravi «Pichuhin proty Rosii» (Pichugin v. Russia), № 38623/03, p. 199, 23 zhovtnia 2012 roku; i, mutatis mutandis (z vidpovidnymy zminamy). (2012) N. p. URL : <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%20/>. [in Ukrainian].

21. Simakova-Iefremian, E. B. (2019) Do pytannia pro vvedennia u kryminalne protsesualne zakonodavstvo poniattia «vysnovok spetsialista». *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky - Theory and practice of forensics and criminology*, 20, 110-120. [in Ukrainian].

22. Trofyomenko, V. M. (2017) Teoretychni ta pravovi osnovy dyferentsiatsii krymini naho protsesu Ukrainy. *Doctor`s thesis*. Kharkiv. [in Ukrainian].

23. Fedotova, H. V. (2019) Vplyv pryntsyphu protsesualnoi ekonomii na dosudove rozsliduvannia kryminalnykh prostupkiv. *Aktualni pytannia teorii ta praktyky dosudovoho rozsliduvannia kryminalnykh prostupkiv: materialy mizhvidom. nauk.-prakt. kruhloho stolu (Kyiv, 14 lystop. 2019 r.) - Current issues of theory and practice of pre-trial investigation of criminal offenses materials mizhvidom. Sciences. Pract. Round Table (Kyiv, November 14)*. V. V. Cherniei, S. D. Husariiev, S. S. Cherniavskiy (Eds.) et al. Kyiv : Nats. akad. vnutr. sprav, 141-145. [in Ukrainian].

24. Chernenko, A. P., Shyian, A. H. Vysnovok spetsialista yak protsesualne dzherelo dokaziv u kryminalnomu provadzheni. *Aktualni problemy ekspertnoho zabezpechennia dosudovoho rozsliduvannia : materialy naukovoo-praktychnoho seminaru (DDUVS, 29.05.2020) - Actual problems of expert support of pre-trial investigation: materials of scientific and practical seminar (SSUS, 29.05.2020)*, 149-152. [in Ukrainian].

25. Shumylo, M. Ye. (2015) Poniattia dokaziv u kryminalnomu protsesi: prolehomeny do rozuminnia «nevlovnogo» fenomenu dokazovoho prava. *Visnyk kryminalnoho sudochynstva - Bulletin of criminal proceedings*, 3, 95-104. [in Ukrainian].

26. Shumylo M. O. Kryterii sproshchennia protsesualnoi formy v kryminalnykh provadzhenniakh. *Aktualni pytannia teorii ta praktyky dosudovoho rozsliduvannia kryminalnykh prostupkiv: materialy mizhvidom. nauk.-prakt. kruhloho stolu* (Kyiv, 14 lystop. 2019 r.) - *Actual issues of the theory and practice of pre-trial investigation of criminal offenses: Materials of Interport. Sciences. Pract. Round table* (Kiev, November 14, 2019). V. V. Cherniei, S. D. Husariev, S. S. Cherniavskiyi (Eds.) et al. Kyiv : Nats. akad. vnutr. sprav, 147-149. [in Ukrainian].

27. Shcherbakovskiyi, M. H. (2020) Retsetsnyzia zakliuchenya sudebnoho eksperta y pysmennoe raz'iasnenye spetsyalista: skhodstvo y razlychye. *Kryminalistyka i sudova ekspertyza - Criminalistics and judicial examination, issue 65*, 52-63. DOI : <https://doi.org/10.33994/kndise.2020.65.05>. [in Ukrainian].

28. Shcherbakovskiyi, M. H. (2017) Konsultatsiina funktsiia spetsialista u kryminalnomu provadzhenni. *Kryminalistyka i sudova ekspertyza - Criminalistics and judicial examination, issue 62*, 43-51. URL : <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/4996>. [in Ukrainian].

29. Shcherbakovskiyi M. H. Problemy vykorystannia vysnovku spetsialista pid chas rozsliduvannia kryminalnykh prostupkiv shchodo ditei. *Aktualni problemy dosudovoho rozsliduvannia ta sudovoho rozghliadu zlochyniv proty statevoi svobody ta statevoi nedotorkanosti ditei, shliakhy yikh vyirishennia: materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 19 cherv. 2020 r.) - Actual problems of judicial review and judicial analysis of images aimed at protecting the static freedom and static lack of coverage of children, paths and prospects: materials Mizhnar. nauk.-practical. conf. (Kyiv, June 19, 2020)*. V. V. Cherniei, S. D. Husariev, S. S. Cherniavskiyi, V. V. Korolchuk (Eds.) et al. Kyiv : Nats. akad. vnutr. sprav, 356-358. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 17.11.2021

Бондарь В. С., кандидат юридических наук, доцент, декан факультета № 2 (подготовки специалистов для органов досудебного расследования) Луганского государственного университета внутренних дел имени Е.О. Дідоренко (г. Северодонецк, Украина)

ВОПРОСЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА И ПРАВОПРИМЕНИТЕЛЬНОЙ ПРАКТИКИ (ЗАКЛЮЧЕНИЕ СПЕЦИАЛИСТА)

В статье освещены вопросы усовершенствования уголовного процессуального законодательства и правоприменительной практики в контексте использования заключения специалиста в качестве источника доказательств в уголовных производствах по уголовным проступкам.

Автор ставил целью выявление содержательных и технико-юридических несогласованностей нормативной регламентации использования заключения специалиста в уголовных производствах по уголовным проступкам в общем (ординарном) и особом – дифференцированном порядке уголовного производства по уголовным проступкам. Констатировано отсутствие в УПК Украины механизма привлечения и порядка оформления результатов участия специалиста в уголовном производстве, исследования заключения специалиста в судебном рассмотрении в случае назначения рассмотрения в судебном заседании с вызовом участников уголовного производства. Приведена практика использования и оценки заключения специалиста судами, в том числе ЕСПЧ.

Предложены изменения и дополнения в УПК Украины, которые будут регламентировать порядок исследования заключения специалиста.

С позиции актуальности и практической значимости проблемы, дальнейшие исследования рекомендовано проводить в соответствии со стандартами правосудия континентальной Европы.

Ключевые слова: заключение специалиста, исследование доказательств, специалист, уголовный проступок, судебное рассмотрение, упрощённое производство.

Bondar V., PhD in Law, Associate Professor, Dean of Faculty No 2 (training specialists for pre-trial investigation bodies) of Luhansk State University of Internal Affairs named after E. Didorenko (Sievierodonetsk, Ukraine)

ISSUES OF IMPROVEMENT OF CRIMINAL PROCEDURAL LEGISLATION AND LAW ENFORCEMENT PRACTICE (SPECIALIST'S OPINION)

The article highlights the issues of improving criminal procedural legislation and law enforcement practice in the context of using a specialist conclusion as a source of evidence in criminal proceedings for criminal offenses.

Based on the results of considering the works of domestic scientists, the authors analyzed the features of the formation of a specialist's conclusion in pre-trial proceedings and the study of this special source of evidence in court proceedings when considering indictments for criminal offenses. The tasks of a specialist in pre-trial and judicial proceedings in the court of first instance for criminal offenses have been investigated. The absence in the Criminal Procedure Code of Ukraine of a mechanism for attracting and a procedure for formalizing the results of a specialist's participation in criminal proceedings, examining a specialist's conclusion in court proceedings in case of appointment of a hearing in a court session with the summons of the participants in criminal proceedings. The practice of using and evaluating the opinion of a specialist by courts, including the ECHR, is presented. Changes and additions to the Criminal Procedure Code of Ukraine have been proposed, which will regulate the procedure for examining a specialist conclusion.

From the standpoint of the relevance and practical significance of the problem, further research is recommended to be carried out in accordance with the standards of justice in continental Europe.

Keywords: specialist conclusion, examination of evidence, specialist, criminal misdemeanor, trial, simplified procedure.